

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПРАВА**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти магістр

на тему: «Ефективність діяльності підприємства малого бізнесу та обґрунтуванням стратегії його розвитку»

Виконав: здобувач вищої освіти за
освітньо-професійною програмою
Підприємництво спеціальності
076 Підприємництво та торгівля
ступеня вищої освіти магістр
1 групи
Рязанцев Олег Олександрович
Керівник: Сень Олександр
Васильович
Рецензент: Кононенко Жанна
Андрівна

Полтава – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ	8
1.1. Визначення ролі та сутності малого підприємництва в сучасному економічному середовищі, та його функції.	8
1.2. Сутність ефективності функціонування підприємств малого бізнесу.	15
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВІ МАЛОГО БІЗНЕСУ	22
2.1. Організаційно-економічна характеристика бази досліджень.	22
2.2. Оцінка ефективної підприємницької діяльності об'єкту досліджень ефективності	29
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ	39
3.1 Стратегічні шляхи підвищення ефективності розвитку підприємства малого бізнесу.	39
3.2 Прогноз реалізації проекту зростання ефективності діяльності фермерського господарства	45
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Мале підприємництво є важливою складовою кожної економічної системи. Підприємства малого бізнесу займають активну позицію в ринкових відносинах, і їх діяльність поширена в усіх країнах з ринковою економікою, а також у різних галузях України. Розвиток малого підприємництва відіграє важливу роль, сприяючи зростанню числа власників, формуванню середнього класу, збільшенню економічно активного населення та створенню нових робочих місць. Малий бізнес є сектором економіки, який може стати рушійною силою для відновлення економіки України.

Дослідженням даної проблематики займалися наступні та вітчизняні науковці: Виговська В. В., Гармідер Л. Д., Лупенко Ю. О., Редіна Н. І., Табінський В. А., Фещенко О.М., Худолей В. Ю., Шпак Г. М., Р. Drucker та інші.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дослідження, проведені в кваліфікаційній роботі, відповідають науково-дослідному плану кафедри підприємництва та права. Автор зробив вагомий внесок, обґрунтувавши методи і підходи для функціонування малого бізнесу в умовах зростання економічної ефективності.

Мета і завдання дослідження є: вивчення сутності діяльності малого бізнесу в Україні, аналіз проблем і перспектив на прикладі малого підприємства, а також визначення стратегічних шляхів підвищення ефективності функціонування підприємства малого бізнесу.

Основними завданнями дослідження є:

- визначення ролі та сутності малого бізнесу в сучасному економічному середовищі;
- проаналізувати ефективності підприємницької діяльності об'єкту досліджень;
- розробити стратегічні шляхи зростання ефективності

підприємницької діяльності в підприємствах малого бізнесу.

Об'єктом дослідження є дослідження впливу факторів на зростання ефективності в підприємстві малого бізнесу.

Предметом дослідження – є сукупність теоретичних, методичних і прикладних аспектів ефективного функціонування малого бізнесу.

Методи дослідження. В представленій кваліфікаційній роботі використані такі дослідницькі методи: діалектичний підхід та комплексний системний аналіз. Вони слугували основою для дослідження економічних процесів, спрямованих на покращення ефективності діяльності досліджуваного підприємства.

Інформаційною базою дослідження стали матеріали, отримані з довідкових джерел, підручників, навчальних посібників та наукових праць економістів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розширенні теоретичних, методологічних та практичних уявлень про те, які важелі впливають на ефективність підприємницької діяльності.

набули подальшого розвитку:

– стратегічні шляхи підвищення ефективності розвитку підприємства малого бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів. У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні аспекти, проведено детальне дослідження і сформульовано висновки, а також розроблено стратегічні шляхи щодо зростання ефективності підприємницької діяльності на рівні підприємства малого бізнесу.

Апробація результатів роботи. Представлені результати досліджень, були представлені та обговорені на:

– VII Міжнародній науково-практичній конференції (заочна форма) «Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору». «Ефективність діяльності фермерського підприємства» – Полтава, 2024. С. 345-348.

– Студентській науковій конференції від 16-17 травня 2024 р. Теоретичні основи розвитку інноваційного підприємництва». Полтава, 2024. С. 33-35.

За результатами досліджень опубліковано фахову статтю:

Сень О.В., Рязанцев О.О., Кулик М.М., Нікітін Ю. М. Джерела фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств в умовах війни. Національні інтереси України: науково-практичний журнал. Серія «Економіка» 2024. № 4(4). Київ 2024 р. С. 395-403. (додаток А).

Структура і обсяг дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 66 сторінках друкованого тексту, робота містить 14 таблиць, 3 рисунки та додатки. Список використаних джерел налічує 78 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Визначення ролі та сутності малого підприємництва в сучасному економічному середовищі, та його функції

Малі підприємства відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку сучасної держави. Рівень розвитку цього сектору відображає здатність країни адаптуватися до змін у економічному середовищі, а також сприяти реалізації потенціалу та талантів кожної особи. Це, в свою чергу, позитивно впливає на об'єднання нації, збереження її культурної ідентичності та національної гордості.

Незважаючи на складні економічні умови та нестабільність політико-правового середовища, українське суспільство визнає критичну важливість розвитку представленого бізнесу. Без створення необхідних економічних, соціальних, політичних, правових та інших умов для розвитку підприємництва після кризи, Україна не зможе стати повноцінним учасником світової економіки та інтегруватися в глобальні економічні процеси. Це підкреслює необхідність детального дослідження основних теоретичних, методичних та методологічних аспектів створення ефективного інституту підприємництва, з урахуванням як якісних, так і кількісних характеристик його розвитку.

В Україні законодавчо встановлено використовувати термін «мале підприємство» як основне термінологічне поняття. Зокрема, у Господарському кодексі України (ст. 42) підприємство визначено як самостійну, ініціативну, систематичну господарську діяльність, що

відбувається між суб'єктами господарювання (підприємцями) які ризикують щоб досягти вислких економічних результатів [18].

З точки зору структури змішаної економіки слід зауважити, що фіксується органічне взаємодоповнення малого, середнього та великого підприємств. Хоча, мале підприємництво, на відміну від середнього та великого є базовим. Різниця між цими видами підприємництва обумовлена різними рівнями суспільного поділу праці, характером спеціалізації та інтеграції виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу. Це може бути будь-яка діяльність – виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо, яка дає можливість реалізувати економічних інтересів цих суб'єктів господарювання [23, с. 145].

Суть і значення малого бізнесу полягають у тому, що він є ключовим сектором ринкової економіки. Мале підприємництво складає основу виробництва, впливає на швидкість темпів економічного зростання, впливає на структуру та якісні характеристики ВВП. Воно сприяє структурній перебудові економіки, швидкому поверненню витрат та забезпечує свободу ринкового вибору. Мале підприємництво також насичує ринок споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізує інновації, створює лишні робочі місця, представляє високу мобільність та раціональні форми управління. Крім того, воно формує новий соціальний прошарок підприємців-власників і сприяє зменшенню монополії та розвитку конкуренції [28, с.115].

Попри значний потенціал, мале підприємництво стикається з численними викликами. Серед них:

- Обмежений доступ до фінансування.
- Високий рівень регуляторного навантаження.
- Недостатність професійної підготовки та консультаційної підтримки.
- Конкуренція з боку великих корпорацій.

Водночас сучасні тенденції відкривають нові можливості для розвитку малого бізнесу. Зокрема, цифровізація, поширення електронної комерції, а

також державні програми підтримки створюють сприятливі умови для зростання.

Економічна сутність «малого підприємництва» розглядається з двох сторін:

- по-перше, необхідно висвітлювати загальні, характерні риси, які визначають його як частину підприємницької діяльності;
- по-друге, мале підприємництво слід розглядати як окремий, специфічний різновид підприємництва (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Підходи до вивчення економічної сутності малого підприємництва [38, с.37].

Для того, щоб детальніше зрозуміти загальні риси малого підприємництва слід скористатися загальновизнаним підходом. Саме цей підхід передбачає характеристику цього явища в трьох напрямках розвитку підприємництва:

- як економічна категорія з її специфічними суб'єктами та об'єктами підприємницької діяльності мале підприємництво розглядається, як особливий вид підприємницької діяльності, що полягає у створенні або внесенні значного внеску в існуючий економічний процес. Воно стосується

підприємницької активності громадян — фізичних осіб та функціонування малих підприємств різних форм власності та організаційно-правових структур з метою отримання прибутку.

- як метод ведення господарства з характерними ознаками;
- як особливий тип економічного мислення.

Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III, стверджує, суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи, зареєстровані як підприємці відповідно до законодавства, а також юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, у яких середньооблікова чисельність працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб, а річний валовий дохід складає не більше 70 млн. грн [32].

Як метод ведення господарства, мале підприємництво має такі ключові характеристики:

- економічну відокремленість і незалежність господарюючих суб'єктів у виборі напрямів і методів діяльності, при цьому з урахуванням ринкової кон'юнктури та правових норм;

- відповідальність за прийняття рішень і їх наслідки, а також за ризики, пов'язані з підприємницькою діяльністю, оскільки невизначеність і ризики є невід'ємними складовими цієї діяльності навіть при найретельніших розрахунках;

- орієнтацію на досягнення комерційного успіху, максимізацію прибутку і самореалізацію через використання знань, навичок, умінь та інноваційних ідей. Водночас, задовольняючи свої особисті інтереси і прагнення до високих доходів, підприємець також сприяє отриманню високого ефекту.

Мале підприємництво відрізняється своєю сукупністю унікальних поглядів і методів, які надають можливість приймати рішення, що втілюються у практичній діяльності [38, с. 39].

Унікальні характеристики малого підприємництва включають як кількісні, так і якісні параметри, які варіюються залежно від національних особливостей кожної країни. Поряд з основними кількісними показниками, такими як чисельність працівників та річний обсяг обороту, встановленими законодавством України, важливо враховувати й інші аспекти. До них відносяться частка продажів на ринку, обсяг власного капіталу, розмір основних і оборотних засобів, обсяг виробленої продукції, а також управлінські витрати на одиницю продукції. [23, с. 148].

Щодо ролі малого бізнесу в нашій країні, то вона формально визнана на державному рівні, і його важливість та необхідність підтримки акцентується урядом. Проте на практиці не спостерігається значних зрушень у розвитку малого бізнесу. Це вказує на наявність макроекономічних факторів, які гальмують його розвиток і знижують ефективність існуючої підприємницької інфраструктури та державної підтримки. Багато проблем і питань, які впливають на розвиток малого бізнесу, залишаються невіршеними. Саме такі проблеми можна розподілити за наступними групами: перша стосується взаємовідносин малого бізнесу з державою, а друга – економічних умов функціонування підприємств

Дослідження показують, що малі підприємства мають вирішальне значення для економічної системи громади. Це пояснюється тим, що в розвинених країнах щонайменше одне з шести домогосподарств володіє таким бізнесом. Малі підприємства забезпечують місцевих мешканців робочими місцями, що позитивно позначається на економічному становищі громади [11, С. 6-15.].

З методичного погляду, роль і значення малого підприємництва, слід аналізувати з кількох аспектів: економічного, екологічного, науково-технічного, соціального та політичного.

Роль і значення малого підприємництва давно вирішено, та можна оцінити за допомогою таких показників:

– валовий внутрішній продукт (ВВП), що створюється малим бізнесом;

- національний дохід, виробленого в малому бізнесі;
- вага малих підприємств у загальному числі комерційних підприємств;
- вага працездатного населення, що є задіяними в малому бізнесі;
- вага малого бізнесу в експорті продукції;
- вага податкових надходжень від малого бізнесу в загальному обсязі податків;
- вага основного капіталу, інвестованого в малий бізнес;
- вага окремих видів продукції або послуг, вироблених малим бізнесом, в загальному обсязі.

Зі зростанням цих показників зростає роль малого підприємництва в економіці країни.

Мале підприємництво є ключовим елементом сталого розвитку економіки, який сприяє підвищенню добробуту населення та впровадженню інновацій. Інвестиції у розвиток цього сектору мають стратегічне значення, оскільки вони забезпечують стабільність, економічну конкурентоспроможність та соціальну гармонію. Ефективна співпраця між державою, бізнесом і громадськими організаціями є запорукою успішного розвитку малого підприємництва в сучасному світі.

Проаналізувавши вагомість малого підприємництва, можна виділити його ключові функції. Зокрема, Варналій З. С. порівнює функції малого підприємництва з функціями загального підприємництва і визначає такі основні функції: інноваційну, ресурсну, організаційну та стимулюючу.

Натомість Говорушко Т. А. визнає лише інноваційну та ресурсну функції, виключаючи організаційну та стимулюючу функції, і додає функцію ризику, яка є характерною для малого підприємництва. Основні підходи до визначення функцій малого підприємництва детально описані в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Методи визначення функцій малого підприємництва

Автори	Функції
З. Варналій [12, с. 26]	- Інноваційна (творча) функція полягає у підтримці створення і реалізації нових комерційних ідей, а також у

	<p>проведенні техніко-економічних і наукових розробок і проектів, пов'язаних із господарським ризиком.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ресурсна функція передбачає добровільну мобілізацію матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів. - Організаційна функція включає безпосередню організацію виробництва, збуту, реклами та інших аспектів господарської діяльності. - Стимулююча (мотиваційна) функція надає можливість будувати ефективний механізм мотивації, враховуючи досягнення в науці, техніці, управлінні та організації виробництва, а також у максимальному задоволенні потреб споживача.
Т. Говорушко [17, с. 27-28].	<ul style="list-style-type: none"> - Ресурсна надає можливість підприємцю поєднувати всі необхідні ресурси для процесу виробництва товарів чи послуг. Підприємець організовує виробництво, розподіляє засоби виробництва та управляє трудовою діяльністю. - Інноваційна функція охоплює впровадження нововведень, тобто новаторство, освоєння нових продуктів, технологій і форм організації праці, пошук нових каналів збуту та засобів задоволення споживчих потреб. - Функція ризику побудована на визначенні рішень, спрямованих на досягнення успіху.

З огляду на викладене, можна з упевненістю стверджувати, що мале підприємництво є ключовим елементом сучасної економічної системи. Воно вирізняється своєю надзвичайною мобільністю, гнучкістю та високою ефективністю. Малі підприємства здатні виникати в будь-якому економічному секторі, відповідаючи на незадоволені потреби населення. Завдяки цим і багатьом іншим перевагам, мале підприємництво відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Тому державна підтримка малого бізнесу є необхідною для забезпечення його подальшого зростання та стабільності.

1.2. Сутність ефективності функціонування підприємств малого бізнесу.

На протязі багатьох років вітчизняна економіка стикається з проблемами розвитку підприємництва, де важливу роль відіграють малі та середні підприємства. Дослідники, урядовці та керівники бізнесу розглядають підтримку малого та середнього підприємництва як ключ до вирішення численних соціальних і економічних викликів. Проте, незважаючи на активні зусилля уряду щодо зміни політики та стимулювання розвитку малого бізнесу, проблеми в цій сфері залишаються актуальними і на сьогодні.

Малі підприємства відрізняються спрощеною структурою управління та невеликим складом управлінського персоналу. Зазвичай тут не існує чіткого поділу між власністю і управлінськими функціями. Основною рисою малих підприємств є відсутність жорсткого регламентування ініціативи; акцент робиться на неформальному спілкуванні, яке є інтенсивним і фактично функціонує як система суворого контролю. Для таких підприємств характерна зміна в управлінській практиці: переходять від автократичного стилю до демократичного [58, с. 86].

Результативність господарської діяльності визначає ефективність функціонування малого підприємства. Для кожного підприємства такого типу, головним практичним завданням є досягнення високої ефективності.

Економічна ефективність відображає співвідношення між отриманим результатом і витратами, необхідними для його досягнення. По-перше, при оцінці економічної ефективності ресурси та результати можуть виражатися як у грошовій, так і в натуральній формах. По-друге, ресурси можуть враховуватися як загалом, так і за окремими компонентами. По-третє, залежно від мети аналізу, для розрахунку ефективності можуть використовуватися різні кінцеві показники, які відрізняються за своїм економічною сутністю [13, С. 29-37].

Отже, для оцінки ефективності потрібно мати кількісно визначені показники результату (ефекту) і використаних ресурсів (витрат). Чим більший результат отримано на одиницю витрат, тим вищою є ефективність конкретного процесу або дії, і навпаки.

Для оцінки результативності діяльності малого бізнесу в Україні, перш за все, необхідно визначити, що саме мається на увазі під економічною ефективністю. Економічну ефективність діяльності малих підприємств можна оцінити за різними характеристиками економічного результату. Цей результат можна аналізувати з трьох основних перспектив:

- Як валову вартість створеного продукту за певний період часу. Це дозволяє оцінити загальну економічну продуктивність підприємства.

- Як величину прибутку. Цей підхід застосовується для обчислення рентабельності, що передбачає співвідношення прибутку до вартості основних фондів, собівартості виробництва, капіталу або активів підприємства.

- Як комбінацію прибутку та амортизації. Це дає змогу оцінити економічний результат, включаючи знос основних засобів.

Ефективність вимірюється за допомогою відносних показників, які обчислюються на основі абсолютних величин результатів та витрат підприємства [42, с. 16-21].

У економічній літературі критерії ефективності формулюються кількома способами:

- досягнення максимального результату за оптимальних витрат;
- отримання максимального результату при мінімальних витратах;
- максимізація результату на одиницю витрат;
- мінімізація витрат на одиницю отриманого результату [42].

Економічна ефективність підприємства залежить від кількох ключових чинників:

- встановлення найбільш досяжних економічних цілей, що враховують повний потенціал малого підприємства;
- виявлення необхідних змін для оптимального використання цього потенціалу;
- реалізація змін з метою досягнення стратегічних цілей.

Варто підкреслити, що всі ці фактори взаємопов'язані, оскільки цілі мають бути реалістичними. Водночас їх досяжність визначається не лише власником чи керівництвом, а спільною роботою всього колективу.

Об'єктивна оцінка ефективності діяльності малого підприємства має надзвичайне значення, оскільки вона відображає успішність управлінських практик, формує імідж компанії, забезпечує доступ до ринків капіталу та обґрунтовує доцільність інвестиційних вкладень. У цьому контексті вміння управлінського персоналу точно оцінити потенціал малого підприємства і визначити найефективніші шляхи його реалізації стає критично важливим завданням.

Оцінка ефективності діяльності є критично важливою складовою системи управління малим підприємством, оскільки її результати слугують основою для визначення як стратегічних, так і тактичних цілей. Хоча модель оцінки ефективності є специфічною для кожного підприємства, можна виділити загальні напрямки, які лежать в основі таких оцінок.

Оцінка ефективності малого підприємства повинна здійснюватися на основі чотирьох основних груп показників [64, С. 82-83]:

- цілі, стратегічний напрямок, політика та корпоративні цінності;
- фінансові результати;
- процеси виробництва;
- результати для споживачів та екологічні аспекти.

Цей підхід забезпечує комплексний аналіз і гарантує, що жоден з важливих критеріїв оцінки не буде проігнорований.

Економічна ефективність діяльності підприємств малого бізнесу виконує наступні функції (рис. 1.2).

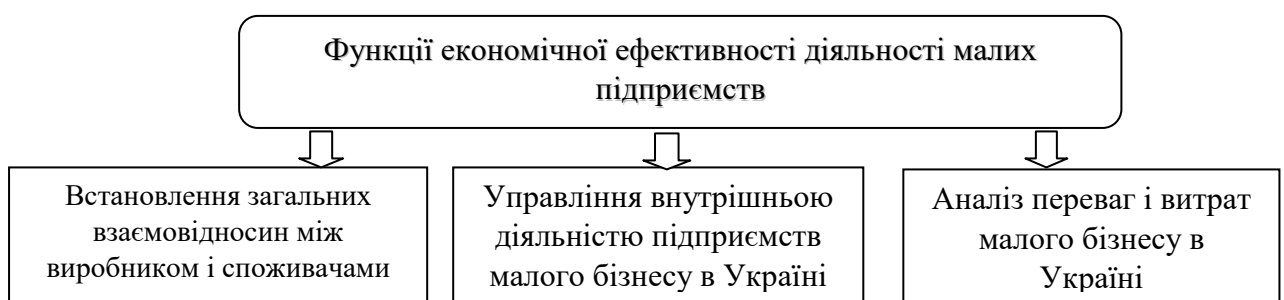

Рис. 1.2. Функції оцінки економічної ефективності малих підприємств.

Об'єкт господарювання має суттєве значення для його діяльності, що обумовлює необхідність постійного моніторингу та пошуку шляхів для підвищення його ефективності. Витрати та собівартість продукції є основними категоріями будь-якої економічної системи. Для ефективного управління малим підприємством критично важливими є повнота, точність та своєчасність інформації про витрати, які формують собівартість продукції [36, с. 10].

Малі підприємства відрізняються спрощеною формою управління та невеликим управлінським складом. Зазвичай тут не відбувається чіткого розподілу між функціями власності та управління. Основною рисою малих підприємств є відсутність формалізації ініціативи; основна увага приділяється неформальному спілкуванню, яке є високої інтенсивності і фактично функціонує як система суворого контролю. Для таких підприємств характерна відсутність командного стилю управління, з переходом від автократичних методів до демократичних підходів в управлінні [5, с. 86].

Незважаючи на різноманітні трактування поняття «управління ефективністю діяльності підприємства» [5], можна стверджувати, що єдиної універсальної дефініції цього терміна не існує. На наш погляд, найбільш точним визначенням, яке найкраще відображає специфіку розвитку малих підприємств, є таке, що описує управління ефективністю як процес, в якому поєднуються функції менеджменту з інструментами і методами прийняття управлінських рішень, що включають формування та розподіл прибутку, а також раціональне використання всіх наявних ресурсів підприємства. Мета цього процесу полягає в максимізації фінансових результатів і оптимізації фінансових ресурсів.

Як зазначає науковець Зятюк Н. В., [34, с. 27] політика управління ефективністю в малому бізнесі суттєво не відрізняється від політики підприємств інших організаційно-правових форм і форм власності. Як і в

інших випадках, вона повинна відповідати основним вимогам загальної стратегії розвитку підприємства і бути орієнтована на:

- підвищення продуктивності праці,
- збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції,
- зниження собівартості через скорочення витрат на виробництво та реалізацію,
- максимізацію віддачі від вкладених матеріальних, трудових і фінансових ресурсів,
- впровадження ефективної цінової політики з урахуванням ринкового попиту і пропозиції,
- формування вигідних договірних відносин із постачальниками та покупцями,
- раціональне використання отриманого прибутку тощо [34, с. 28]

Особливості діяльності малих підприємств вимагають від керівництва високого рівня професіоналізму в управлінні ефективністю, оскільки помилки можуть призвести до банкрутства. Таким чином, управлінська діяльність є критично важливою для функціонування та розвитку малого підприємства [65, с. 125-131].

Ефективно організована система управління позитивно впливає на підвищення результативності господарських процесів. У світлі цих міркувань, можна стверджувати, що система управління має бути орієнтована на підтримання життєздатності виробничо-господарської системи як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективах. Управління ефективністю має охоплювати всі аспекти діяльності малого підприємства, а правильно побудована система управління ефективністю дозволить досягти вищих економічних показників.

Висновки до розділу 1

1. Мале підприємництво являє собою самостійну, систематичну, ініціативну господарську діяльність малих підприємств та фізичних осіб-підприємців, що здійснюється на власний ризик з метою отримання прибутку. Це може бути будь-яка діяльність – виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо, яка спрямована на реалізацію економічних інтересів цих суб'єктів господарювання.

2. Суть і значення малого бізнесу полягають у тому, що він є ключовим сектором ринкової економіки. Мале підприємництво складає основу дрібного виробництва, визначає темпи економічного розвитку, впливає на структуру та якісні характеристики ВВП. Воно сприяє структурній перебудові економіки, швидкому поверненню витрат та забезпечує свободу ринкового вибору.

3. Мале підприємництво насичує ринок споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізує інновації, створює додаткові робочі місця, демонструє високу мобільність та раціональні форми управління. Крім того, воно формує новий соціальний прошарок підприємців-власників і сприяє зменшенню монополії та розвитку конкуренції.

4. Оцінка ефективності діяльності є критично важливою складовою системи управління малим підприємством, оскільки її результати слугують основою для визначення як стратегічних, так і тактичних цілей.

5. Мале підприємництво є ключовим елементом сталого розвитку економіки, який сприяє підвищенню добробуту населення та впровадженню інновацій. Інвестиції у розвиток цього сектору мають стратегічне значення, оскільки вони забезпечують стабільність, економічну конкурентоспроможність та соціальну гармонію. Ефективна співпраця між державою, бізнесом і громадськими організаціями є запорукою успішного розвитку малого підприємництва в сучасному світі.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВІ МАЛОГО БІЗНЕСУ

2.1. Організаційно-економічна характеристика бази досліджень

Фермерське господарство, засноване 18 січня 2007 року відповідно до українського законодавства, розташоване в Полтавській області. Як юридична особа, воно функціонує відповідно до чинних нормативних актів України. Господарство займається вирощуванням таких сільськогосподарських культур, як: пшениця озима, кукурудза на зерно, ячмінь, соняшник та соя.

До складу господарства входять наступні об'єкти: машинно-тракторний парк, що забезпечує проведення всього комплексу робіт з вирощування та збору культур; необхідні будівля для зберігання зерна; та споруди й ангар для зберігання сільськогосподарської техніки та знарядь; а також склад для паливо-мастильних матеріалів.

Управління фермерським господарством здійснює його голова, який має право укладати угоди та здійснювати інші юридично значимі дії від імені господарства відповідно до чинного законодавства. У разі потреби, він може письмово делегувати виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або найманій особі, яка працює на контрактній основі.

Сільськогосподарські угіддя представляють собою земельні ділянки, що використовуються для ведення сільськогосподарської діяльності з метою вирощування рослинницької продукції. Досліджуване господарство може застосовувати різні підходи до вирощування культур, включаючи як традиційні, так і органічні методи.

Склад і ефективність використання сільськогосподарських угідь підприємства демонструють способи та результати їх експлуатації в аграрній діяльності. Цей показник є ключовим для оцінки ефективності використання

підприємством своїх земельних ресурсів у контексті досягнення стабільності виробничого процесу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка складу сільськогосподарських угідь фермерського господарства, 2019-2023 рр. га

Види угідь	Роки					Відхилення 2023 р. від 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	(+,-)	%
Сільськогосподарські угіддя - всього	134,14	130,28	179,51	185,86	191,86	57,72	143,03
з них: рілля	134,14	130,28	179,51	185,86	191,86	57,72	143,03

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Провівши аналіз показників табл. 2.1 слід зробити висновок, що в господарстві у 2023 р. площа сільськогосподарських угідь становила 191,86 га, а в 2019 р. 134,14 га такі показники свідчать про зростання площі на 57,72 га (43,03 %). Площа ріллі має такі ж показники відповідно. Всі представлені площі підпорядковані досліджуваному господарству, але є частка земельних угідь, які підприємство додатково орендує у власників земельних паїв.

В умовах сьогодення трудові ресурси, та їх використання є ключовим аспектом у функціонуванні та розвитку фермерських господарств. У сучасних умовах аграрного сектору, де конкуренція постійно зростає, а вимоги до ефективності зростають, оптимальне управління трудовими ресурсами стає надзвичайно актуальним. Це досягається шляхом впровадження сучасних технологій та методів роботи, що дозволяють оптимізувати витрати часу та зусиль. Окрім цього, правильний розподіл обов'язків серед працівників, їх навчання та підвищення кваліфікації забезпечують більш високий рівень виконання завдань і, як результат, підвищення загальної ефективності господарства (табл. 2.2).

Аналізуючи показники табл. 2.2, можна зазначити, що в 2023 р. середньорічна чисельність працівників залишилася стабільною порівняно з 2019 р., з незначним збільшенням на одну особу. Коефіцієнт використання трудових ресурсів зріс у 2023 р. і досяг 2,008, що вказує на покращення та

ефективніше використання трудових ресурсів на підприємстві, хоча приріст був невеликим - всього на 0,008 в.п. Навантаження на одного працівника на площу ріллі у 2023 р., порівняно з 2019 р., зросло на 25,2%, що свідчить про підвищення цього показника.

Таблиця 2.2

Динаміка чисельності персоналу та ефективність його використання в фермерському господарстві 2019-2023 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2023 р. від 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	+,-	%
Середньорічна чисельність працюючих, осіб:	6	6	6	6	7	1	116,6
Коефіцієнт використання запасу праці	2,000	2,000	2,000	2,008	2,008	0,008	100,4
Рівень забезпеченості господарства робочою силою: навантаження на одного працівника ріллі, га	22,3	22,4	21,7	27,6	27,9	5,6	125,2

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Оптимальне використання основних і оборотних засобів є критично важливим для успішного функціонування та розвитку фермерського господарства. Ефективне управління довгостроковими активами забезпечує стабільність і продуктивність, тоді як раціональне використання короткострокових активів дозволяє підтримувати фінансову стійкість і оперативну гнучкість. Обидва аспекти разом сприяють підвищенню загальної ефективності аграрного виробництва та досягненню стійкого економічного зростання (табл. 2.3).

Аналіз динаміки забезпеченості виробничими фондами та ефективності їх використання у фермерському господарстві за 2019-2023 рр. показує такі основні результати.

Таблиця 2.3

Динаміка забезпеченості виробничими фондами та ефективності їх використання у фермерському господарстві 2019-2023 рр.

Показники	Роки	Відхилення 2023
-----------	------	-----------------

						р. від 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	(+,-)	%
Вартість основних виробничих фондів, тис. грн	2220,6	2463,8	3950,8	3721,1	2951,2	730,6	132,9
Вартість оборотних фондів, тис. грн	1368,1	1563,2	1760,9	1896,3	2070,2	702,1	151,3
Фондозабезпеченість, грн	16,5	18,7	22,0	20,0	16,4	-0,11	0,7
Фондоозброєність, грн	370,1	394,2	658,5	620,2	491,9	121,8	132,9
Забезпеченість основних фондів оборотними, грн	0,6	0,06	0,6	0,6	0,7	0,1	16,7
Фондоємність, грн	1,6	1,6	2,0	2,0	1,4	-0,2	12,5
Фондовіддача, грн	0,6	0,6	0,4	0,5	0,7	0,1	16,7
Фондорентабельність, %	54,7	58,5	15,7	48,6	45,9	-8,8	x

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Так у 2023 р. вартість основних фондів знизилась порівняно з 2022 р. на 770,1 тис. грн (на 20,7%), а в порівнянні з 2019 р. спостерігається зростання їх вартості на 730,6 тис. грн, або 32,9%. Це свідчить про поступове оновлення виробничих засобів.

Вартість оборотних фондів у 2023 р. також зросла на 702,1 тис. грн, або 51,3% порівняно з 2019 р. Це вказує на те, що фермерське господарство поступово нарощує ресурси для забезпечення поточної діяльності, зокрема оборотних коштів.

Показник фондозабезпеченості в 2023 р. знизився на 0,11 грн порівняно з 2019 р. (на 0,7%). Це означає, що незважаючи на збільшення вартості основних фондів, зростання кількості активів не забезпечило значного покращення у співвідношенні фондів на одиницю виробничої потужності.

Фондоозброєність в 2023 р. цей показник зріс на 121,8 грн, або на 32,9%, порівняно з 2019 р.. Це свідчить про покращення оснащеності працівників основними фондами, що може позитивно вплинути на ефективність виробництва.

Показник фондоємності знизився на 0,2 грн, або на 12,5%, що свідчить про зменшення витрат на одиницю валового обсягу виробництва при використанні виробничих фондів.

Фондовіддача збільшилась на 0,1 грн (16,7%). Показник фондорентабельності знизився на 8,8 відсоткових пункти (з 54,7% у 2019 році до 45,9% у 2023 році). Це свідчить про зниження прибутковості від використання основних фондів, хоча загальна динаміка ще зберігає позитивні тенденції.

Показники платоспроможності є критично важливими для оцінки фінансового стану і стабільності фермерського господарства. Вони надають інформацію про здатність підприємства своєчасно та повністю виконувати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами, що безпосередньо впливає на його оперативну ефективність. Постійний моніторинг цих показників дозволяє виявляти потенційні фінансові труднощі на ранніх стадіях і вживати необхідні заходи для їх усунення, забезпечуючи таким чином безперебійне функціонування господарства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динаміка показників платоспроможності фермерського господарства
2019-2023 рр.**

Показники	Звітні роки:					Відхилення (+;-) 2023 р. до 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Грошові кошти та їх еквіваленти, тис. грн.	7,4	8,1	4,4	7,1	303,1	х
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	586,6	292,7	802,8	1335,2	192,5	х
Оборотні активи всього, тис. грн.	1658,5	1863,3	2277,1	5391,3	4426,0	х

Продовж. табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7
Необоротні активи всього, тис. грн.	2835	2912,6	2989,8	3537,9	4623,5	х
Власний капітал, тис. грн.	4024,7	4447,8	5079,4	7808,8	7221,9	х
Поточні зобов'язання, тис. грн.	468,8	328,1	187,5	1120,4	1827,6	х
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,02	0,03	0,006	0,17	0,16

Вироблено зерна, ц	9185,0	9284,0	8859,0	6174,1	5894,1	-3290,9	-64,2
у т.ч. на 100 га ріллі	67,3	69,2	68,0	51,7	50,7	-16,6	75,3
Рівень товарності зерна, %	97,4	99,7	96,9	98,8	97,3	-0,1	x
Ціна реалізації 1 ц зернових культур, грн	56,3	50,6	39,1	73,5	45,5	-10,8	80,8
Одержано прибутку, грн	1215,7	1441,6	618,2	1808,9	1353,9	128,2	10,5
у т.ч. на 1 га посіву	9,6	10,7	4,7	10,1	7,2	-2,4	75,0
Рівень рентабельності, %	22,1	25,9	15,4	23,7	21,4	-0,7	x

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Рівень товарності зерна залишався стабільним, з незначним зниженням на 0,1% у 2023 р. порівняно з 2019 р.. Це свідчить про те, що майже вся вироблена продукція була реалізована. В 2023 році прибуток збільшився на 128,2 тис. грн, або на 10,5%, що є позитивним результатом, враховуючи загальне зниження обсягів виробництва.

Проте, на 1 га посіву прибуток зменшився на 2,4 грн (75%), що вказує на значне зниження ефективності використання земельних ресурсів та недостатньо високий рівень рентабельності. Рівень рентабельності у 2023 р. знизився на 0,7 в.п. (з 22,1% у 2019 р. до 21,4% у 2023 р.). Хоча рівень рентабельності все ще залишається на позитивному рівні, зниження на 0,7 відсоткових пункти свідчить про певне уповільнення темпів росту ефективності виробництва.

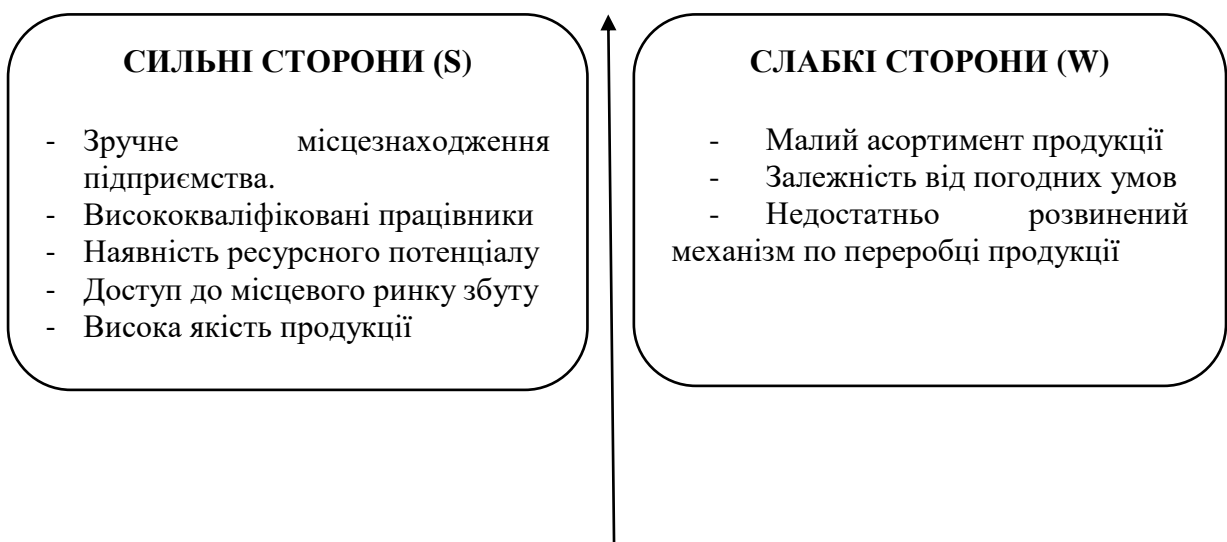
2.2. Оцінка ефективної підприємницької діяльності об'єкту досліджень ефективності

Аналіз ефективності підприємницької діяльності є критично важливим етапом оцінки успішності і життєздатності підприємства. Він дозволяє всебічно оцінити, наскільки успішно і раціонально підприємство реалізує свої бізнес-стратегії, використовує ресурси і досягає своїх фінансових і стратегічних цілей.

Щоб провести аналіз ефективності підприємницької діяльності, в практиці використовуються різноманітні фінансові та економічні показники. Основними з них є рентабельність, продуктивність, ефективність використання ресурсів і фінансова стійкість. Рентабельність оцінює здатність підприємства генерувати прибуток від своїх операцій, а також повернути інвестиції, витрачені на ведення бізнесу. Показники продуктивності визначають, наскільки ефективно використовуються ресурси для досягнення виробничих цілей. Ефективність використання ресурсів є ще одним важливим аспектом, який дозволяє зрозуміти, як раціонально розподіляються та використовуються матеріальні, трудові та фінансові ресурси. Вона включає в себе аналіз затрат і доходів, обсягів виробництва, а також продуктивності праці.

SWOT-аналіз є потужним інструментом стратегічного менеджменту, що дозволяє фермерам ухвалювати більш обґрунтовані рішення, підвищувати ефективність господарської діяльності та покращувати конкурентні позиції на аграрному ринку. Завдяки цьому методу можна всебічно оцінити сильні та слабкі сторони фермерського господарства, а також виявити зовнішні можливості та загрози.

Саме цьому інструменту підприємства можуть виявити свої сильні сторони, які варто активно використовувати для зміцнення конкурентних переваг, та слабкі місця, що потребують удосконалення або мінімізації. Аналіз зовнішнього середовища дозволяє виявити ринкові можливості для розширення або зміцнення позицій на ринку, а також вчасно ідентифікувати загрози, що можуть негативно вплинути на стабільність бізнесу (рис. 2.1).

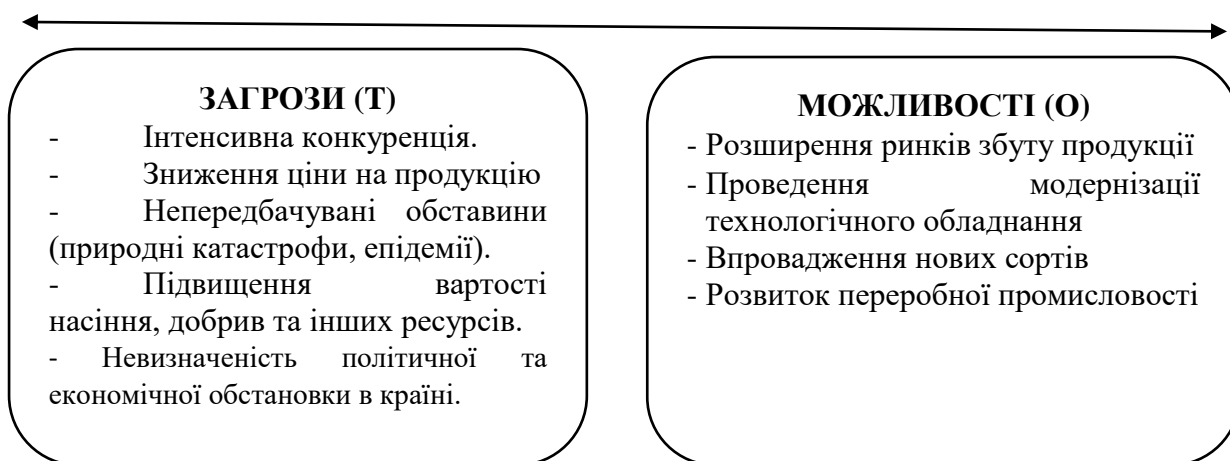

Рис. 2.1. SWOT-аналіз фермерського господарства (джерело: сформовано автором).

Як результат, SWOT-аналіз допомагає досліджуваному підприємству розробляти стратегії, які спрямовані на підвищення їхньої гнучкості та адаптивності. Це, у свою чергу, дозволяє підвищити економічну ефективність шляхом оптимізації операційних процесів, покращення управління ресурсами та виведення на ринок конкурентоспроможних продуктів або послуг.

Підприємницька діяльність – це безперервне протистояння численним факторам, які постійно впливають на кожного бізнесмена. Якщо перед ухваленням важливого рішення не провести аналіз сильних і слабких сторін підприємства, а також не дослідити ринкові можливості й загрози, то ймовірність успішної роботи бізнесу суттєво зменшиться.

Посівні площі малого підприємства є важливою складовою аграрного виробництва, що впливає на ефективність сільськогосподарської діяльності. Малий бізнес у сфері аграрного сектору часто стикається з обмеженими ресурсами, такими як земля, техніка та фінансування.

В свою чергу урожайність сільськогосподарських культур є одним із ключових показників ефективності аграрного виробництва. Вона визначає обсяг продукції, яку можна отримати з одиниці посівної площі, і має вирішальне значення для економічної стабільності фермерських господарств та забезпечення продовольчої безпеки (табл. 2.6).

Динаміка виробничих площ та урожайності сільськогосподарських культур у фермерському господарстві, 2019-2023 рр., га

Вид продукції	Роки					2023 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	%	+,-
Посівні площі підприємства, га							
Пшениця озима	25,7	20,5	25,5	22,4	24,5	-1,2	95,3
Кукурудза на зерно	54,7	52,5	65,4	60,0	65,2	10,5	119,2
Ячмінь ярий	15,4	13,2	20,3	15,1	15,0	0,4	97,4
Соняшник	24,8	30,8	41,8	64,0	64,0	36,0	в 3 рази
Соя	15,2	15,2	26,5	24,0	22,7	7,5	149,4
Урожайність сільськогосподарських культур, ц							
Пшениця озима	40,4	41,8	39,4	40,8	41,5	1,1	102,7
Кукурудза на зерно	100,0	125,4	120,0	127,5	130,0	30,0	130,0
Ячмінь ярий	41,0	40,5	40,0	41,2	39,4	-1,6	96,1
Соняшник	32,0	30,8	32,5	32,8	34,5	2,5	107,8
Соя	22,3	22,4	22,0	24,3	26,4	4,1	118,4

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Так проаналізувавши показники динаміки виробничих площ та урожайності сільськогосподарських культур, в досліджуваному господарстві, слід зробити наступні висновки. Посівна площа під сільськогосподарськими культурами, що вирощуються в підприємстві по їх більшості зростає за досліджуваний період, так площа під кукурудзу на зерно зросла на 19,2 %, сою на 49,4 %, площа для виробництва соняшнику зросла майже в 3 рази, із 24,8 га в 2019 р., до 64,0 га в 2024 р. площі для вирощування ячменю ярого залишилися незмінні. Лише посівна площа під озиму пшеницю зменшилася на 1,2 га.

Щодо аналізу урожайності всіх сільськогосподарських культур, які вирощуються в підприємстві, то вона зросла майже по всіх культурах, лише у ярого ячменю спостерігається зменшення досліджуваного показника.

Динаміка виробництва сільськогосподарських культур у фермерському господарстві є важливим показником його розвитку та економічної стабільності. Вона характеризує обсяги виробництва різних культур

протягом певного періоду часу і залежить від ряду внутрішніх та зовнішніх чинників, таких як кліматичні умови, ефективність агротехнологій, економічна ситуація та ринкові тенденції.

Щодо ціни на сільськогосподарські культури, так вона також залежать від глобальних ринкових тенденцій, включаючи попит і пропозицію на світовому ринку, валютні коливання, а також торговельні політики країн. Фермерські господарства, які мають доступ до міжнародних ринків або спеціалізуються на нішевих культурах, можуть отримувати вищі прибутки за рахунок більш вигідних умов збуту (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка виробництва сільськогосподарських культур ціни та їх вартості у фермерському господарстві, 2019-2023 рр., ц, тис. грн

Вид продукції	Роки					2023 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	+,-	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Валовий збір, ц							
Пшениця озима	1038,3	856,9	1014,7	913,9	1016,7	-21,6	97,9
Кукурудза на зерно	5470,0	6583,5	7848,0	7650,0	8476,0	3006,0	154,9
Ячмінь ярий	631,4	534,6	812,0	622,2	606,8	-24,4	96,1

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8
Соняшник	793,6	948,6	1358,5	2099,2	2208,0	1414,4	278,2
Соя	338,9	340,5	583,0	584,2	599,3	260,4	176,8
Ціни на продукцію галузі рослинництва грн за 1 ц.							
Пшениця озима	470,0	550,0	530,0	540,0	513,4	43,4	109,2
Кукурудза на зерно	540,0	620,0	650,0	630,0	680,0	140,0	125,9
Ячмінь ярий	430,0	530,0	580,0	440,0	480,0	50,0	111,6
Соняшник	1025,0	1230,0	1280,0	1390,0	1480,0	445,0	144,4
Соя	840,0	1250,0	1350,0	1480,0	1630,0	790,0	194,2
Вартість валової продукції, тис. грн							
Пшениця озима	4879,5	4712,9	5377,9	4930,2	5219,7	340,2	106,9
Кукурудза на зерно	29538,0	40817,7	51012,0	48195,0	44922,8	15384,8	152,1
Ячмінь ярий	2715,2	2833,3	4709,6	2737,7	2548,6	-166,6	93,8
Соняшник	8134,4	11667,7	17388,8	31068,2	28483,2	20348,8	в 3 рази
Соя	2846,7	4256,2	7870,5	8646,2	9708,6	6861,9	в 3,4 рази

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Так провівши аналіз показників табл. 2.7, слід відмітити наступне. Валовий збір культур, що вирощуються в підприємстві за досліджуваний період зростає по деяких культурах, так виробництво кукурудзи на зерно на 54,9 %, соняшнику на майже в 2 рази, сої на 76,8 %. Виробництво пшениці зменшилося на 2,1 %, та ячменю на 3,9 %, таке зменшення фіксується за рахунок зменшення площі посіву під досліджувані культури.

Щодо формування цінової політики в досліджуваному підприємстві, то нами були застосовані ринкові ціни, що відображені наявно в таблиці.

Вартість валової продукції вирощуваних культур в досліджуваному підприємстві також має тенденцію до зростання, та носить позитивний характер, така залежність викликана зростанням діючих цін на сільськогосподарську продукцію. До речі слід відмітити, що підприємство, всю продукцію, що виробляється реалізує, за його межі.

Виробнича собівартість є ключовим показником економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємства. Вона відображає сукупні витрати, понесені на виробництво сільськогосподарської продукції, і відіграє вирішальну роль у формуванні ціни та забезпеченні рентабельності діяльності. Виробнича собівартість безпосередньо впливає на фінансові показники фермерського господарства, зокрема на величину прибутку та можливість інвестування в розвиток. Її зниження можливе через підвищення ефективності використання ресурсів, оптимізацію робочих процесів, впровадження інноваційних технологій та зменшення енерговитрат. Таким чином, управління виробничою собівартістю є важливим елементом стратегічного планування в аграрному секторі. Для досягнення стійкого розвитку фермерському господарству необхідно приділяти особливу увагу контролю витрат та раціональному використанню ресурсів (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка виробничої собівартості 1 ц сільськогосподарської продукції у фермерському господарстві, 2019-2023 рр.

Вид продукції	Роки	2023 р. до 2019 р.
---------------	------	--------------------

	2019	2020	2021	2022	2023	+, -	%
Виробнича собівартість 1 ц, грн							
Пшениця озима	300,0	350,0	390,0	420,0	450,0	150,0	150,0
Кукурудза на зерно	450,0	460,0	500,0	550,0	590,0	140,0	131,2
Ячмінь ярий	250,0	280,0	380,0	400,0	450,0	200,0	180,0
Соняшник	620,0	680,0	740,0	780,0	800,0	180,0	129,1
Соя	450,0	490,0	510,0	560,0	650,0	200,0	144,4
Валова собівартість тис. грн							
Пшениця озима	311,5	229,9	395,7	383,6	457,5	146,0	146,8
Кукурудза на зерно	2461,5	3028,4	3924,1	4207,5	5000,8	2539,3	203,1
Ячмінь ярий	157,8	149,7	308,5	248,8	273,1	115,3	173,1
Соняшник	492,1	645,1	1005,3	1637,4	1766,4	1274,3	в 3 рази
Соя	152,5	166,8	297,3	327,1	389,5	237,0	255,4

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Проаналізувавши показники динаміки виробничої собівартості, слід зауважити, що досліджуваний показник в підприємстві зростає, по всіх культурах, Так виробнича собівартість пшениці зросла на 50,0%. Досить істотно зросла виробнича собівартість ячменю на 80,0%, сої на 44,4 %,та соняшнику на 29,1%.

Такий самий висновок можна зробити і по валовій собівартості, так у 2023 р. даний показник зростає по всіх культурах, що вирощуються в підприємстві, це спричинено зростанням курсу валют, що покликало ріст цін на паливно-мастильні матеріали, на засоби захисту рослин і т.п.

Прибуток є одним із головних економічних показників будь-якої підприємницької діяльності. Це різниця між доходами підприємства та його витратами, що виникають в результаті виробничої або комерційної діяльності. Прибуток служить не лише мірилом успіху бізнесу, а й основою для розвитку, інвестицій та забезпечення стабільної роботи підприємства.

Прибуток є основним джерелом фінансових ресурсів для розвитку бізнесу. Він дає змогу здійснювати капіталовкладення, модернізувати виробництво, розширювати ринки збуту та підвищувати якість продукції.

Крім того, прибуток є критерієм для оцінки ефективності управління підприємством і служить основою для подальшого стратегічного планування.

Таким чином, прибуток є не лише кінцевою метою будь-якої підприємницької діяльності, а й інструментом для забезпечення її сталого розвитку та конкурентних переваг на ринку.

Таблиця 2.9

**Динаміка валового прибутку у фермерському господарстві,
2019-2023 рр., тис. грн**

Вид продукції	Роки					2023 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	+,-	%
Пшениця озима	4568,0	4483,0	4982,2	4546,6	4762,2	194,2	104,2
Кукурудза на зерно	27076,5	37879,3	47087,9	43985,5	39922,0	12845,5	147,4
Ячмінь ярий	2557,4	2683,6	4401,1	2488,9	2275,5	18,11	100,8
Соняшник	7642,3	11022,6	16383,5	29430,8	26716,8	19074,5	в 3 рази
Соя	2999,2	4089,4	7577,2	8319,1	9319,1	6319,9	в 3 рази

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Аналізуючи динаміку валового прибутку у фермерському господарстві за 2019-2023 роки, можна відзначити наступні тенденції. Так, найбільший приріст валового прибутку спостерігається для соняшнику та сої, що зросли втричі, тоді як кукурудза показала значне зростання на 47,4%. Інші культури, зокрема пшениця озима та ячмінь ярий, демонструють помірне збільшення валового прибутку. Це свідчить про сприятливу динаміку цін і попиту на олійні культури, тоді як зернові культури мали більш стабільний, але менш виражений ріст.

Висновки до розділу 2

1. Фермерське господарство розташоване в Полтавській області, було засноване 18 січня 2007 року відповідно до Закону України. Господарство є юридичною особою із чинним законодавством України, та спеціалізується на

виросуванні таких сільськогосподарських культур як: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, соняшник, соя.

2. Управління фермерським господарством здійснює його голова, який представляє господарство перед державними органами, підприємствами, установами, організаціями, а також окремими громадянами чи їх об'єднаннями.

3. Динаміка складу сільськогосподарських угідь, дає можливість стверджувати, що в господарстві у 2023 р. площа сільськогосподарських угідь становила 191,86 га, а в 2019 р. 134,14 га такі показники свідчать про зростання площі на 57,72 га (43,03 %). Площа ріллі має такі ж показники відповідно. Всі представлені площі підпорядковані досліджуваному господарству, але є частка земельних угідь, які підприємство додатково орендує у власників земельних паїв.

4. Аналіз чисельності персоналу стверджує, що у 2023 р. порівняно з 2019 р. середньорічна чисельність працівників не змінилася, а навіть і зросла на 1 особу. Коефіцієнт використання запасу праці збільшився у 2023 р., і становить 2,008, що свідчить про покращення та раціональне використання трудових ресурсів на підприємстві, хоча зростання і не істотне, лише на 0,008 в.п. Навантаження на одного працівника на площу ріллі у 2023 р. порівняно з 2019 р. зросла на 25.2 %, що свідчить про зростання досліджуваного показника.

5. Аналіз динаміки забезпеченості виробничими фондами та ефективності їх використання у фермерському господарстві показує наступні результати. У 2023 році порівняно з 2019 роком спостерігається зростання вартості основних фондів на 730,6 тис. грн та збільшення вартості оборотних фондів на 702,1 тис. грн, що відповідає зростанню на 51,3%. Однак, рівень фондозабезпеченості протягом цього періоду зменшився на 0,7 відсоткових пункти через збільшення вартості основних виробничих фондів.

Рівень фондоозброєності праці у господарстві зріс до 491,9 грн на середньорічного працівника в 2023 році, що відображає підвищення вартості

основних виробничих фондів. Показник фондівдачі зріс на 16,7%, у той час як фондоємність знизилась на 12,5%. Фондорентабельність зменшилася з 54,7% у 2019 році до 45,9% у 2023 році, що вказує на тенденцію до зниження на 8,8 відсоткових пункти, хоча загальна динаміка все ще залишається позитивною.

6. Аналіз даних, рівня економічної ефективності, дозволяє зробити висновок про те, що динаміка виробництва зерна в фермерському господарстві демонструє тенденцію до зниження. Обсяги виробництва зернових скоротилися на 3290,9 ц (35,5%), що зумовлено зниженням урожайності. Ціна реалізації одного ц зерна у 2023 році знизилась на 10,8 грн (19,2%) у порівнянні з 2019 роком, що стало наслідком підвищення інфляційних темпів. Прибуток за досліджуваний період зріс на 128,2 тис. грн, або на 10,5%, хоча рівень рентабельності знизився на 0,7 в. п.

7. Проаналізувавши показники динаміки виробничої собівартості, слід зауважити, що досліджуваний показник в підприємстві зростає, по всіх культурах, Так виробнича собівартість пшениці зросла на 50,0%. Досить істотно зросла виробнича собівартість ячменю на 80,0%, сої на 44,4 %, та соняшнику на 29,1%.

Такий самий висновок можна зробити і по валовій собівартості, так у 2023 р. даний показник зростає по всіх культурах, що вирощуються в підприємстві, це спричинено зростанням курсу валют, що покликала ріст цін на паливно-мастильні матеріали, на засоби захисту рослин і т.п.

8. Аналізуючи динаміку валового прибутку у фермерському господарстві за 2019-2023 роки, можна відзначити наступні тенденції. Так, найбільший приріст валового прибутку спостерігається для соняшнику та сої, що зросли втричі, тоді як кукурудза показала значне зростання на 47,4%. Інші культури, зокрема пшениця озима та ячмінь ярий, демонструють помірне збільшення валового прибутку. Це свідчить про сприятливу динаміку цін і попиту на олійні культури, тоді як зернові культури мали більш стабільний, але менш виражений ріст.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

3.1 Стратегічні шляхи підвищення ефективності розвитку підприємства малого бізнесу

В умовах сьогодення розвиток малих форм власності відіграє важливу роль у розвитку економіки, забезпечуючи зайнятість, гнучкість і адаптивність до ринкових змін. Проте ефективність його розвитку залежить від здатності впроваджувати інноваційні підходи, оптимізувати ресурси та адаптуватися до зовнішніх викликів.

Підвищення економічної ефективності є одним із ключових завдань для розвитку ФГ «Бабич В.Г.». Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати стратегії, що базуються на раціональному використанні ресурсів, інноваційних технологіях та оптимізації управлінських процесів.

Це може бути досягнуто шляхом:

- впровадження сучасних агротехнологій, таких як точне землеробство, автоматизовані системи зрошення та моніторинг ґрунту;
- використання високопродуктивного насіння, добрив і засобів захисту рослин;
- модернізації технічного парку, що дозволить зменшити витрати на ремонт і паливо.

Розширення асортименту продукції та напрямків діяльності може значно підвищити економічну стійкість господарства. Наприклад:

- розведення нових культур, які мають високий попит на ринку;
- переробка сировини (наприклад, виготовлення олії, соків або іншої продукції з доданою вартістю).

Раціональне використання земельних, фінансових і людських ресурсів є критичним для зростання. Впровадження програм управління ресурсами, що базуються на аналізі даних, дозволить:

- оптимізувати посівні площі;
- покращити фінансове планування та зменшити заборгованість;
- підвищити кваліфікацію працівників через тренінги та професійний розвиток.

Збільшення обсягів реалізації продукції є ключовим чинником економічного зростання. ФГ «Бабич В. Г.» може:

- налагодити співпрацю з великими торговими мережами та переробними підприємствами;
- активно брати участь у міжнародних ярмарках та виставках для виходу на зовнішні ринки;
- використовувати цифрові платформи для продажу продукції (онлайн-магазини, маркетплейси).

Інвестиції в цифровізацію та автоматизацію господарства сприятимуть зменшенню витрат і підвищенню якості продукції. Наприклад:

- використання дронів для моніторингу полів;
- впровадження програмного забезпечення для управління логістикою;
- автоматизація процесів зберігання та транспортування.

Фермерське господарство може скористатися програмами державного фінансування або грантами ЄС для розвитку аграрного сектору. Також важливо залучати партнерів для реалізації великих проєктів та обмінюватися досвідом з іншими господарствами.

Впровадження дієвих інвестиційних проєктів є ключовою умовою стабільного функціонування сільськогосподарського підприємства, тоді як досягнення оптимальної інвестиційної ефективності виступає стратегічним пріоритетом його діяльності.

Однак багатьом фермерам досі бракує знань і практичного досвіду у впровадженні методів стратегічного управління інвестиційною

ефективністю. У цьому контексті розробка та реалізація стратегії управління інвестиціями у ФГ «Бабич В. Г.» на основі науково обґрунтованих методологічних підходів набуває особливої важливості. Стратегічне управління інвестиційною ефективністю полягає в аналізі та виборі оптимальних інвестиційних рішень із урахуванням визначених умов і критеріїв.

Впровадження інвестиційної стратегії, як політики розвитку для ФГ «Бабич В. Г.» як підприємницького суб'єкта повинно базуватися на принципах стратегічного управління, детальному аналізі та відборі проєктів за критеріями інвестиційної ефективності. Йдеться про такі ключові аспекти: Йдеться про такі ключові аспекти:

- розгляд сільського господарства, зокрема сімейного, як відкритої соціально-економічної системи, здатної до самоорганізації та сталого розвитку завдяки ефективним інвестиціям;
- узгодження інвестиційної політики з операційною стратегією та потребами фермерської родини;
- активний пошук оптимальних рішень у всіх аспектах інвестиційної діяльності;
- інтеграцію перспективного, поточного та оперативного управління інвестиціями;
- врахування впливу навколишнього середовища та його майбутніх змін;
- створення альтернативних стратегічних напрямів для інвестицій;
- надання пріоритету інвестиціям, пов'язаним із впровадженням високоефективних інновацій;
- мінімізацію інвестиційних ризиків;
- постійне підвищення кваліфікації фермерів у сфері стратегічного управління та аналізу проєктів.

Під час формування інвестиційної стратегії в підприємстві доцільно визначати найбільш результативні стратегічні цілі інвестування з горизонтом планування від 2-3 років і більше.

ФГ «Бабич В. Г.» варто ретельно проаналізувати всі особливості господарства та сімейних потреб. Це забезпечить основу для проведення SWOT-аналізу, який допоможе визначити стратегічні інвестиційні завдання підприємства. Прийняття інвестиційних рішень із урахуванням результатів SWOT-аналізу є ключовим етапом управління ефективністю вкладень, оскільки дає змогу отримати додаткові переваги без зайвих витрат.

Ефективність інвестицій у сільське господарство оцінюється через співвідношення загальних вигод і витрат, пов'язаних із реалізацією визначених інвестиційних цілей [64]. Максимальний рівень обґрунтованості вибору інвестиційних цілей досягається через аналіз проєкту, в процесі якого визначаються умови для досягнення окупності інвестицій. Процес передпроектного аналізу подібний до процесу інвестиційного планування, однак відрізняється використанням узагальнених вихідних показників і спрощених розрахунків грошових потоків, фінансових коефіцієнтів та періоду окупності для кожної окремої інвестиційної цілі.

Потреби ФГ «Бабич В. Г.» у витратах для кожного напрямку інвестиційної мети повинні бути порівняні з можливими джерелами їхнього покриття. Для фермера власні кошти включають чистий дохід після сплати податків та амортизації, дохід від продажу землі, використання надлишків оборотних коштів, страхові виплати за втрату майна тощо. Позикові кошти складаються з кредитів та фінансування від спеціальних фондів на умовах повернення. Залучені кошти охоплюють безоплатне цільове фінансування та ресурси, отримані від фермера і членів його родини.

Під час розробки даної політики керівник ФГ «Бабич В. Г.» повинен зважати на джерела надходження фінансування за рахунок використання державних програм підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств щоб досягти мети з реалізації обраних інвестиційних проєктів, які

надаватимуть можливість зменшити його вартості та скоротити термін його окупності. Кожен рік є особливим кроком інвестиційної стратегії фермера, тому річний інвестиційний план є її складовою частиною.

Контроль ефективності інвестицій повинні бути визначені та детально викладені у річних планах ФГ «Бабич В. Г.»:

а) перевірка та оцінка відповідності джерел надходження доходу аграрного господарства запланованим показникам, зазначеним у конкретному інвестиційному проєкті, та при необхідності плануються коригувальні заходи;

б) пошук резервів для зростання ефективності інвестицій у конкретний проєкт, оскільки економія досягається шляхом зменшення операційних витрат на одиницю продукції;

в) здійснення інвестиційних проєктів у відповідності до актуальних тенденцій на ринку продовольства, та отримання державної підтримки для них;

г) дослідити можливості зменшення ризиків реалізованих проєктів через укладення додаткових угод на закупівлю обладнання та реалізацію продукції.

д) обов'язковий аналіз величини накопиченого капіталу фермера від інвестиційної діяльності, що відображають її ефективність.

У процесі стратегічного управління ефективністю інвестицій фермеру слід враховувати наявність альтернативних варіантів для кожного інвестиційного рішення. Тому важливо, щоб фермер визначав свої пріоритети та коригував бізнес-плани на всіх етапах їх реалізації. З цією метою інвестиційна програма підприємства повинна переглядатися, коригуватися та оновлюватися щорічно, що робить планування інвестиційної діяльності гнучким і орієнтованим на досягнення максимальної ефективності.

Теоретичні основи та ключові підходи до розробки стратегії управління ефективністю інвестицій були перевірені на прикладі ФГ «Бабич В. Г.», де

виявили, що досліджуване підприємство має достатній потенціал для впровадження даної стратегії, так воно обробляє площу 191,86 га, розташоване за 40 км від м. Полтава, спеціалізується на вирощуванні зернових, а кількість постійних працівників складає 7 осіб.

У попередньому розділі кваліфікаційної роботи нами було визначено сильні сторони підприємства ФГ «Бабич В. Г.», які можуть сприяти підвищенню ефективності інвестицій з стратегічної перспективи. До таких факторів належать: сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку товарного зернового господарства та зростаючий попит на сільськогосподарську продукцію на місцевому ринку.

Сильні сторони: Зручне місцезнаходження підприємства, висококваліфіковані працівники, наявність ресурсного потенціалу, доступ до місцевого ринку збуту, висока якість продукції.

Перешкоди: низькі ціни на зерно та високі відсоткові ставки за кредитами, малий асортимент продукції, залежність від погодних умов. Але не зважаючи на ці перешкоди, та завдяки фінансовій можливості ФГ «Бабич В. Г.» можуть дозволити собі у перший рік реалізації інвестиційної стратегії придбання трактора «John deere», культиватора «Європак», та посадку ягідника на шпалері на площі 2 га (табл. 3.1).

Як висновок, слід відмітити, що всі варіанти інвестицій є доцільними, оскільки мають хороші показники прибутковості та окупності. Так термін окупності придбання трактора «John deere» становить 4,3 р. з нормою прибутку 75,6 %, придбання культиватора «Європак» в підприємстві надасть можливість окупити інвестиції за 6,2 р., з нормою прибутку 22,4 %. Та закладка ягідників на площі 2 га, окупиться за 5,2 р., з нормою прибутку 31,2 %. Тому придбання трактора та закладка ягідників виглядають найбільш вигідними з точки зору короткого терміну окупності та високої норми прибутку.

Таблиця 3.1

Оцінка варіантів інвестиційних цілей ФГ «Бабич В. Г.» за показниками ефективності

Варіант інвестиційної стратегії	Вартість інвестицій, тис. грн	Прогнозований річний прибуток, тис грн/рік	Термін окупності інвестицій, рік	Норма прибутку, %	Резюме щодо доцільності
Придбання трактора «John deere»:					
На заміну трактора Т-150	1315,0	230	4,3	75,6	Доцільно
Придбання культиватора «Європак»					
1 одиниця	425	58	6,2	22,4	Доцільно
Закладка ягідників на площі 2 га:					
На шпалері	415	80	5,2	31,2	Доцільно

Таким чином, встановлено, що ефективність інвестицій перш за все залежить від вибору варіантів та рішень щодо вкладень. Головним завданням фермера в управлінні цією ефективністю є вибір найбільш оптимальних варіантів інвестицій, на основі яких формуються критерії ефективності та зменшуються ризики.

3.2 Прогноз реалізації проекту зростання ефективності діяльності фермерського господарства

У процесі управління підприємствами та організаціями застосовуються різноманітні методи і форми. Одним із таких методів є моделювання, зокрема аналіз статистичних показників за допомогою трендових моделей. Тренд, у свою чергу, є вивченням динаміки змін рівня показника з часом. Лінія тренду - це графічне відображення напрямку змін у ряді даних.

Здійснимо аналіз рівня товарності зерна та рентабельності як індикаторів інноваційності виробництва рослинницької продукції у фермерському господарстві, а також проведемо прогнозування цих показників за допомогою трендових моделей.

Як зазначалося раніше, фермерське господарство активно інвестує в модернізацію та оновлення сільськогосподарської техніки, а також впроваджує нові сорти та гібриди сільськогосподарських культур, що сприяє підвищенню ефективності виробництва, прибутковості та удосконаленню виробничих процесів. З цієї причини були обрані такі показники: рівень товарності зерна, який характеризує якість та конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, та рівень рентабельності, як індикатор ефективності виробництва.

Динаміку рівня товарності зерна та рівня рентабельності фермерського господарства представлено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка рівня товарності зерна та рівня рентабельності у фермерському господарстві, 2019-2023 рр.

Роки	Рівень товарності зерна, %	Рівень рентабельності, %
2019	97,40	22,10
2020	99,70	25,90
2021	96,90	15,40
2022	98,80	23,70
2023	97,30	21,40

Обробка даних, аналіз отриманих результатів та прогнозування рівня товарності зерна і рентабельності фермерського господарства здійснюються за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel з використанням п'яти трендових моделей: лінійної, логарифмічної, степеневі, експоненційної та поліноміальної (Додаток Б).

Коротка характеристика трендових моделей.

Лінійна модель - це пряма лінія, яка найкраще описує набір даних. Рівняння прямої виглядає наступним чином:

$$Y = a_1 X + a_0,$$

де a_1 та a_0 – коефіцієнти рівняння.

Логарифмічна лінія тренду застосовується, коли дані демонструють швидке зростання чи спад з подальшим вирівнюванням. Така модель може

бути використана як для додатних, так і для від'ємних значень. Рівняння логарифмічної лінії тренду має вигляд:

$$Y = a_1 LN(X) + a_0 .$$

Степенева лінія тренду є кривою, яка ефективно використовується для аналізу даних, що зростають у певній пропорції. Цю модель не можна застосувати, якщо дані містять нульові або від'ємні значення. Рівняння степеневі лінії тренду має вигляд:

$$Y = a_1 X^{a_0} .$$

Експоненціальна лінія тренду є кривою, що застосовується для аналізу даних, які мають тенденцію до зростання або спаду. Як і степеневу лінію тренду, експоненціальну неможливо побудувати, якщо дані містять нульові або від'ємні значення. Рівняння експоненціальної лінії тренду в загальному вигляді має вигляд:

$$Y = a_1 EXP^{a_0 X} .$$

Поліноміальна лінія тренду є кривою, яка використовується для моделювання даних з коливаннями. Порядок цієї лінії визначається кількістю змін напрямку або вигинів (вершин і западин) на графіку. Зокрема, поліноміальна лінія порядку 2 зазвичай має лише одну вершину або западину. Лінія порядку 3 може містити одну або дві вершини чи западини, а лінія порядку 4 - до трьох вершин або западин.

Поліноміальна лінія тренду будується відповідно до рівняння

$$Y = a_0 + a_1 X + a_2 X^2 + \dots + a_n X^n ,$$

де коефіцієнти $a_0, a_1, a_2 \dots$

a_n – константи, значення яких визначаються в ході побудови;

n – ступінь поліному.

Результати проведеного дослідження рівня товарності зерна та рівня рентабельності фермерського господарства можна згрупувати, та порівняти за коефіцієнтом детермінації, а також скласти прогноз на наступний період (табл.3.3).

Результати дослідження рівня товарності зерна та рівня рентабельності фермерського господарства за допомогою моделей тренду, 2019-2023 рр.

Рівень товарності зерна, %		Рівень рентабельності, %	
Модель тренду	Коефіцієнт детермінації R^2	Модель тренду	Коефіцієнт детермінації R^2
Лінійна $Y = -0,11X + 98,35$	0,82	Лінійна $Y = -0,36X + 22,78$	0,84
Логарифмічна $Y = -0,09LN(X) + 98,11$	0,73	Логарифмічна $Y = -1,06LN(X) + 22,72$	0,91
Степенева $Y = 98,10X^{9E-04}$	0,62	Степенева $Y = 22,47X^{0,052}$	0,79
Експонентна $Y = 98,34EXP^{0,001X}$	0,76	Експонентна $Y = 22,39EXP^{0,02X}$	0,72
Поліноміальна $Y = -0,21X^2 + 1,13X + 96,90$	0,79	Поліноміальна $Y = 0,47X^2 - 3,19X + 26,08$	0,77

Оптимальною моделлю для економічного аналізу та прогнозування є та лінія тренду, для якої коефіцієнт детермінації (R^2) максимально наближається до одиниці. Це свідчить про високу ступінь відповідності лінії тренду фактичним даним та її точність у прогнозуванні.

Порівнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що для аналізу та прогнозування рівня товарності зерна та рентабельності фермерського господарства найбільш доцільно використовувати лінійну модель тренду для товарності зерна ($y = -0,11x + 98,35$, $R^2 = 0,82$) та логарифмічну модель тренду для рівня рентабельності ($y = -1,06\ln(x) + 22,72$, $R^2 = 0,91$). Ці моделі найкраще відображають фактичні і теоретичні значення досліджуваних показників, мають високі коефіцієнти детермінації, що наближаються до 1, що свідчить про їх високу точність та ефективність у порівнянні з іншими методами. Необхідно відзначити, що при аналізі рівня товарності зерна та рентабельності фермерського господарства інші виробничі функції також демонструють досить високі коефіцієнти детермінації.

Наступним етапом дослідження є прогнозування залежності рівня рентабельності від товарності зерна фермерського господарства на 2025 рік. Для цього було застосовано лінійну модель тренду для рівня товарності зерна та логарифмічну модель тренду для рівня рентабельності.

За результатами прогнозу, рівень товарності зерна фермерського господарства на 2025 рік очікується на рівні 97,58%. Використовуючи лінійну модель, передбачається незначне зростання цього показника на 0,28% порівняно з 2023 роком, що може свідчити про позитивну тенденцію в управлінні ефективністю малих підприємств. Щодо прогнозу рівня рентабельності, за допомогою логарифмічної моделі, цей показник на 2025 рік очікується на рівні 21,55%, що на 0,15% вище за попередній рік. Хоча приріст і незначний, він все ж свідчить про позитивну динаміку. Таким чином, цей прогноз можна вважати оптимістичним.

Графічно відображено фактичні, теоретичні та прогнозні значення рівня товарності зерна як індикатора ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в фермерському господарстві, з використанням лінійної трендової моделі для періоду 2019-2023 років та прогнозу на 2025 рік в додатку Б. У цьому ж додатку представлені фактичні, теоретичні та прогнозні значення рівня рентабельності, як індикатора ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в фермерському господарстві, з використанням логарифмічної трендової моделі для періоду 2019-2023 років та прогнозу на 2025 рік, таблиця 3.4.

Наступним етапом буде аналіз та прогнозування рівня товарності зерна та рентабельності фермерського господарства з використанням вбудованих статистичних і математичних функцій для аналізу даних за останні п'ять років і для прогнозу на майбутній період. Для цього, як і раніше, застосовуємо електронні таблиці Microsoft Excel, використовуючи вбудовані статистичні функції TREND та GROWTH, а також математичні функції EXP і LN, разом із динамічними рядами для аналізу результативних показників.

У результаті застосування різних методів обчислень отримано теоретичні та прогнози значення рівня товарності зерна та рівня рентабельності фермерського господарства (детальні результати наведені в додатку). Після завершення дослідження та прогнозування цих показників було здійснено їх ранжування за виробничими моделями з використанням вбудованої функції RANK. (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Ранжування прогнозного значення рівня товарності зерна та рівня рентабельності фермерського господарства, 2025 р.

Рівень товарності зерна, %			Рівень рентабельності, %		
Модель тренду	Прогнозне значення рівня товарності зерна, %	Ранжування прогнозного значення рівня товарності зерна	Модель тренду	Прогнозне значення рівня рентабельності, %	Ранжування прогнозного значення рівня рентабельності
1	2	3	4	5	6
Лінійна $Y = -0,11X + 98,35$	97,58	5	Лінійна $Y = -0,36X + 22,78$	20,26	5
Логарифмічна $Y = -0,09LN(X) + 98,11$	97,93	3	Логарифмічна $Y = -1,06LN(X) + 22,72$	21,55	3
Степенева $Y = 98,10X^{9E-04}$	98,08	1	Степенева $Y = 22,47X^{-0,052}$	20,31	4
Експонентна $Y = 98,34EXP^{-0,001X}$	97,65	4	Експонентна $Y = 22,39EXP^{-0,02X}$	19,46	8

Продовж. табл.3.4

1	2	3	4	5	6
Поліноміальна $Y = -0,21X^2 + 1,13X + 96,90$	94,68	8	Поліноміальна $Y = 0,47X^2 - 3,19X + 26,08$	26,78	1
Вбудована статистична функція TREND	98,03	2	Вбудована статистична функція TREND	21,74	2
Вбудована статистична функція GROWTH	97,58	6	Вбудована статистична функція GROWTH	20,11	6
Вбудовані математичні функції	97,58	7	Вбудовані математичні функції	20,11	6

Порівнюючи прогнозовані значення досліджуваних показників, можна зробити висновок, що за результатами прогнозування рівня товарності зерна

лідуючу позицію займає степенева модель тренду, яка отримала перше місце в рейтингу. Щодо прогнозування рівня рентабельності, то найвищу оцінку отримала поліноміальна модель тренду, яка також посіла перше місце в рейтингу.

Таким чином, проведений статистичний аналіз та прогнозування рівня товарності зерна та рівня рентабельності фермерського господарства із застосуванням різних методів лінійного та нелінійного обчислення дозволяє зробити висновок, що для ефективного управління розвитком підприємств малого бізнесу, підвищення їх продуктивності та прибутковості, а також вдосконалення виробничих процесів, слід обирати найбільш доцільні методи дослідження, враховуючи як зовнішні, так і внутрішні фактори впливу.

Висновки до розділу 3

1. Підвищення економічної ефективності є одним із ключових завдань для розвитку ФГ «Бабич В.Г.». Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати стратегії, що базуються на раціональному використанні ресурсів, інноваційних технологіях та оптимізації управлінських процесів.

Це може бути досягнуто шляхом:

- впровадження сучасних агротехнологій, таких як точне землеробство, автоматизовані системи зрошення та моніторинг ґрунту;
- використання високопродуктивного насіння, добрив і засобів захисту рослин;
- модернізації технічного парку, що дозволить зменшити витрати на ремонт і паливо.

2. Впровадження інвестиційної стратегії, як політики розвитку для ФГ «Бабич В. Г.» як підприємницького суб'єкта повинно базуватися на принципах стратегічного управління, детальному аналізі та відборі проєктів за критеріями інвестиційної ефективності.

Йдеться про такі ключові аспекти:

- розгляд сільського господарства, зокрема сімейного, як відкритої соціально-економічної системи, здатної до самоорганізації та сталого розвитку завдяки ефективним інвестиціям;
- узгодження інвестиційної політики з операційною стратегією та потребами фермерської родини;
- активний пошук оптимальних рішень у всіх аспектах інвестиційної діяльності;
- інтеграцію перспективного, поточного та оперативного управління інвестиціями;
- врахування впливу навколишнього середовища та його майбутніх змін;
- створення альтернативних стратегічних напрямів для інвестицій;
- надання пріоритету інвестиціям, пов'язаним із впровадженням високоефективних інновацій;
- мінімізацію інвестиційних ризиків;
- постійне підвищення кваліфікації фермерів у сфері стратегічного управління та аналізу проєктів.

3. ФГ «Бабич В. Г.» варто ретельно проаналізувати всі особливості господарства та сімейних потреб. Це забезпечить основу для проведення SWOT-аналізу, який допоможе визначити стратегічні інвестиційні завдання підприємства. Прийняття інвестиційних рішень із урахуванням результатів SWOT-аналізу є ключовим етапом управління ефективністю вкладень, оскільки дає змогу отримати додаткові переваги без зайвих витрат.

Ефективність інвестицій у сільське господарство оцінюється через співвідношення загальних вигод і витрат, пов'язаних із реалізацією визначених інвестиційних цілей. Максимальний рівень обґрунтованості вибору інвестиційних цілей досягається через аналіз проєкту, в процесі якого визначаються умови для досягнення окупності інвестицій.

4. У попередньому розділі кваліфікаційної роботи нами було визначено сильні сторони підприємства ФГ «Бабич В. Г.», які можуть сприяти

підвищенню ефективності інвестицій з стратегічної перспективи. До таких факторів належать: сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку товарного зернового господарства та зростаючий попит на сільськогосподарську продукцію на місцевому ринку.

Сильні сторони: Зручне місцезнаходження підприємства, висококваліфіковані працівники, наявність ресурсного потенціалу, доступ до місцевого ринку збуту, висока якість продукції.

Перешкоди: низькі ціни на зерно та високі відсоткові ставки за кредитами, малий асортимент продукції, залежність від погодних умов. Але не зважаючи на ці перешкоди, та завдяки фінансовій можливості ФГ «Бабич В. Г.» можуть дозволити собі у перший рік реалізації інвестиційної стратегії придбання трактора «John deere», культиватора «Європак», та посадки ягідника на шпалері на площі 2 га

Як висновок, слід відмітити, що всі варіанти інвестицій є доцільними, оскільки мають хороші показники прибутковості та окупності. Так термін окупності придбання трактора «John deere» становить 4,3 р. з нормою прибутку 75,6 %, придбання культиватора «Європак» в підприємстві надасть можливість окупити інвестиції за 6,2 р., з нормою прибутку 22,4 %. Та закладка ягідників на площі 2 га, окупиться за 5,2 р., з нормою прибутку 31,2 %.

Тому придбання трактора та закладка ягідників виглядають найбільш вигідними з точки зору короткого терміну окупності та високої норми прибутку.

Таким чином, встановлено, що ефективність інвестицій перш за все залежить від вибору варіантів та рішень щодо вкладень. Головним завданням фермера в управлінні цією ефективністю є вибір найбільш оптимальних варіантів інвестицій, на основі яких формуються критерії ефективності та зменшуються ризики.

5. В роботі пропонується обробка даних, аналіз отриманих результатів та прогнозування рівня товарності зерна і рентабельності фермерського

господарства яка здійснюються за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel з використанням п'яти трендових моделей: лінійної, логарифмічної, степеневій, експоненційної та поліноміальної.

Як результат нами прведений прогноз, та виявлено, що оптимальною моделлю для економічного аналізу та прогнозування є та лінія тренду, для якої коефіцієнт детермінації (R^2) максимально наближається до одиниці. Це свідчить про високу ступінь відповідності лінії тренду фактичним даним та її точність у прогнозуванні.

Порівнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що для аналізу та прогнозування рівня товарності зерна та рентабельності фермерського господарства найбільш доцільно використовувати лінійну модель тренду для товарності зерна ($y = -0,11x + 98,35$, $R^2 = 0,82$) та логарифмічну модель тренду для рівня рентабельності ($y = -1,06\ln(x) + 22,72$, $R^2 = 0,91$).

Ці моделі найкраще відображають фактичні і теоретичні значення досліджуваних показників, мають високі коефіцієнти детермінації, що наближаються до 1, що свідчить про їх високу точність та ефективність у порівнянні з іншими методами.

ВИСНОВКИ

1. Фермерське господарство розташоване в Полтавській області, було засноване 18 січня 2007 року відповідно до Закону України. Господарство є юридичною особою із чинним законодавством України, та спеціалізується на вирощуванні таких сільськогосподарських культур як: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, соняшник, соя.

2. Управління фермерським господарством здійснює його голова, який представляє господарство перед державними органами, підприємствами, установами, організаціями, а також окремими громадянами чи їх об'єднаннями.

3. Динаміка складу сільськогосподарських угідь, дає можливість стверджувати, що в господарстві у 2023 р. площа сільськогосподарських угідь становила 191,86 га, а в 2019 р. 134,14 га такі показники свідчать про зростання площі на 57,72 га (43,03 %). Площа ріллі має такі ж показники відповідно. Всі представлені площі підпорядковані досліджуваному господарству, але є частка земельних угідь, які підприємство додатково орендує у власників земельних паїв.

4. Аналіз чисельності персоналу стверджує, що у 2023 р. порівняно з 2019 р. середньорічна чисельність працівників не змінилася, а навіть і зросла на 1 особу. Коефіцієнт використання запасу праці збільшився у 2023 р., і становить 2,008, що свідчить про покращення та раціональне використання трудових ресурсів на підприємстві, хоча зростання і не істотне, лише на 0,008 в.п. Навантаження на одного працівника на площу ріллі у 2023 р. порівняно з 2019 р. зросла на 25.2 %, що свідчить про зростання досліджуваного показника.

5. Аналіз динаміки забезпеченості виробничими фондами та ефективності їх використання у фермерському господарстві показує наступні результати. У 2023 році порівняно з 2019 роком спостерігається зростання вартості основних фондів на 730,6 тис. грн та збільшення вартості оборотних фондів на 702,1 тис. грн, що відповідає зростанню на 51,3%. Однак, рівень фондозабезпеченості протягом цього періоду зменшився на 0,7 відсоткових пункти через збільшення вартості основних виробничих фондів.

Рівень фондоозброєності праці у господарстві зріс до 491,9 грн на середньорічного працівника в 2023 році, що відображає підвищення вартості основних виробничих фондів. Показник фондівдачі зріс на 16,7%, у той час як фондоємність знизилась на 12,5%. Фондорентабельність зменшилася з 54,7% у 2019 році до 45,9% у 2023 році, що вказує на тенденцію до зниження на 8,8 відсоткових пункти, хоча загальна динаміка все ще залишається позитивною.

6. Аналіз даних, рівня економічної ефективності, дозволяє зробити висновок про те, що динаміка виробництва зерна в фермерському господарстві демонструє тенденцію до зниження. Обсяги виробництва зернових скоротилися на 3290,9 ц (35,5%), що зумовлено зниженням урожайності. Ціна реалізації одного ц зерна у 2023 році знизилась на 10,8 грн (19,2%) у порівнянні з 2019 роком, що стало наслідком підвищення інфляційних темпів. Прибуток за досліджуваний період зріс на 128,2 тис. грн, або на 10,5%, хоча рівень рентабельності знизився на 0,7 в. п.

7. Проаналізувавши показники динаміки виробничої собівартості, слід зауважити, що досліджуваний показник в підприємстві зростає, по всіх культурах, Так виробнича собівартість пшениці зросла на 50,0%. Досить істотно зросла виробнича собівартість ячменю на 80,0%, сої на 44,4 %,та соняшнику на 29,1%.

Такий самий висновок можна зробити і по валовій собівартості, так у 2023 р. даний показник зростає по всіх культурах, що вирощуються в підприємстві, це спричинено зростанням курсу валют, що покликано ріст цін на паливно-мастильні матеріали, на засоби захисту рослин і т.п.

8. Аналізуючи динаміку валового прибутку у фермерському господарстві за 2019-2023 роки, можна відзначити наступні тенденції. Так, найбільший приріст валового прибутку спостерігається для соняшнику та сої, що зросли втричі, тоді як кукурудза показала значне зростання на 47,4%. Інші культури, зокрема пшениця озима та ячмінь ярий, демонструють помірне збільшення валового прибутку. Це свідчить про сприятливу динаміку цін і попиту на олійні культури, тоді як зернові культури мали більш стабільний, але менш виражений ріст.

Дослідивши ефективність діяльності підприємства малого бізнесу та обґрунтування стратегії його розвитку, нами були запропоновані наступні пропозиції.

1. Підвищення економічної ефективності є одним із ключових завдань для розвитку ФГ «Бабич В.Г.». Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати стратегії, що базуються на раціональному використанні ресурсів, інноваційних технологіях та оптимізації управлінських процесів.

Це може бути досягнуто шляхом:

- впровадження сучасних агротехнологій, таких як точне землеробство, автоматизовані системи зрошення та моніторинг ґрунту;
- використання високопродуктивного насіння, добрив і засобів захисту рослин;

– модернізації технічного парку, що дозволить зменшити витрати на ремонт і паливо.

2. Впровадження інвестиційної стратегії, як політики розвитку для ФГ «Бабич В. Г.» як підприємницького суб'єкта повинно базуватися на принципах стратегічного управління, детальному аналізі та відборі проєктів за критеріями інвестиційної ефективності.

Йдеться про такі ключові аспекти:

– розгляд сільського господарства, зокрема сімейного, як відкритої соціально-економічної системи, здатної до самоорганізації та сталого розвитку завдяки ефективним інвестиціям;

– узгодження інвестиційної політики з операційною стратегією та потребами фермерської родини;

– активний пошук оптимальних рішень у всіх аспектах інвестиційної діяльності;

– інтеграцію перспективного, поточного та оперативного управління інвестиціями;

– врахування впливу навколишнього середовища та його майбутніх змін;

– створення альтернативних стратегічних напрямів для інвестицій;

– надання пріоритету інвестиціям, пов'язаним із впровадженням високоефективних інновацій;

– мінімізацію інвестиційних ризиків;

– постійне підвищення кваліфікації фермерів у сфері стратегічного управління та аналізу проєктів.

3. ФГ «Бабич В. Г.» варто ретельно проаналізувати всі особливості господарства та сімейних потреб. Це забезпечить основу для проведення SWOT-аналізу, який допоможе визначити стратегічні інвестиційні завдання підприємства. Прийняття інвестиційних рішень із урахуванням результатів SWOT-аналізу є ключовим етапом управління ефективністю вкладень, оскільки дає змогу отримати додаткові переваги без зайвих витрат.

Ефективність інвестицій у сільське господарство оцінюється через співвідношення загальних вигод і витрат, пов'язаних із реалізацією визначених інвестиційних цілей. Максимальний рівень обґрунтованості вибору інвестиційних цілей досягається через аналіз проєкту, в процесі якого визначаються умови для досягнення окупності інвестицій.

4. У попередньому розділі кваліфікаційної роботи нами було визначено сильні сторони підприємства ФГ «Бабич В. Г.», які можуть сприяти підвищенню ефективності інвестицій з стратегічної перспективи. До таких факторів належать: сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку товарного зернового господарства та зростаючий попит на сільськогосподарську продукцію на місцевому ринку.

Сильні сторони: Зручне місцезнаходження підприємства, висококваліфіковані працівники, наявність ресурсного потенціалу, доступ до місцевого ринку збуту, висока якість продукції.

Перешкоди: низькі ціни на зерно та високі відсоткові ставки за кредитами, малий асортимент продукції, залежність від погодних умов. Але не зважаючи на ці перешкоди, та завдяки фінансовій можливості ФГ «Бабич В. Г.» можуть дозволити собі у перший рік реалізації інвестиційної стратегії придбання трактора «John deere», культиватора «Європак», та посадки ягідника на шпалері на площі 2 га.

Як висновок, слід відмітити, що всі варіанти інвестицій є доцільними, оскільки мають хороші показники прибутковості та окупності. Так термін окупності придбання трактора «John deere» становить 4,3 р. з нормою прибутку 75,6 %, придбання культиватора «Європак» в підприємстві надасть можливість окупити інвестиції за 6,2 р., з нормою прибутку 22,4 %. Та закладка ягідників на площі 2 га, окупиться за 5,2 р., з нормою прибутку 31,2 %. Тому придбання трактора та закладка ягідників виглядають найбільш вигідними з точки зору короткого терміну окупності та високої норми прибутку.

Таким чином, встановлено, що ефективність інвестицій перш за все залежить від вибору варіантів та рішень щодо вкладень. Головним завданням фермера в управлінні цією ефективністю є вибір найбільш оптимальних варіантів інвестицій, на основі яких формуються критерії ефективності та зменшуються ризики.

5. В роботі пропонується обробка даних, аналіз отриманих результатів та прогнозування рівня товарності зерна і рентабельності фермерського господарства яка здійснюється за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel з використанням п'яти трендових моделей: лінійної, логарифмічної, степеневі, експоненційної та поліноміальної. Як результат нами прведений прогноз, та виявлено, що оптимальною моделлю для економічного аналізу та прогнозування є та лінія тренду, для якої коефіцієнт детермінації (R^2) максимально наближається до одиниці. Це свідчить про високу ступінь відповідності лінії тренду фактичним даним та її точність у прогнозуванні.

Порівнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що для аналізу та прогнозування рівня товарності зерна та рентабельності фермерського господарства найбільш доцільно використовувати лінійну модель тренду для товарності зерна ($y = -0,11x + 98,35$, $R^2 = 0,82$) та логарифмічну модель тренду для рівня рентабельності ($y = -1,06\ln(x) + 22,72$, $R^2 = 0,91$). Ці моделі найкраще відображають фактичні і теоретичні значення досліджуваних показників, мають високі коефіцієнти детермінації, що наближаються до 1, що свідчить про їх високу точність та ефективність у порівнянні з іншими методами.